

Bálint Sándor

Aligha van még egy város az országban, de akár a világon is, amelynek olyan egyszerű, önéből működő kutató intézete lett volna, mint Szegednek Bálint Sándor.

Augusztus elsején ünnepeztük nyolcvanadik születésnapját, de 1989. május 10. óta nincs közöttünk a „legszögédibb szögédinek” is nevezett Bálint Sándor.

A vidéki tudós sorsa jutott neki — az elismerés terén: meg kellett halnia, hogy jelentőségéhez méltó számban és terjedelemben írjanak róla. Öt évvel ezelőtt, hetvenötödik születésnapján mindössze három újságcikk közölte a nagy tudóst, ugyanannyit írtak év elején a Bálint Sándor újabbról leírását célzó Tombác-perről: emlélé ráadásnak adta a televízió portréfilmjét (melyet halálakor megismélteltek) és II. János Pál pápa üdvözlő levelét.

1980-ban halálakor már közel ötven írás méltatta hatalmas életművét, személyiségét. Halálakor döbbenek rá, hogy többé nem lehet szerényesgére hivatkozva hallgatni róla. Scheiber Sándor professzor így emlékezett rá: *„E könyvtári irodalom szerzője szegény, szerény — több: alázatos ember volt. A mások érdemeit felnagyító, a magáét háttérbe szorító. Érző, érzékeny lélek. A legtisztább ember, akit sok évtizedes barátságunk folyamán megismerhettem.”*

Egy évvel később Scheiber professzor pontosan meghatározta Bálint Sándor munkásságának jelentőségét, értékét — Kálmány Lajoshoz és Löw Immanuel szintén szegedi folkloristákhoz is mérve: *„A szakrális néprajznak a világon egyik legnagyobb kutatója és feldolgozója volt.”* — írta a Forrásban (1981. 6.).

Halála óta, ha kisebb számban is — természetesen, de egyre nagyobb hangsúllyal — szólnak munkásságáról. Emléke folyamatosan jelen van a magyar kultúrában. Sajnálatos, de tény, hogy a magyar folyóiratokban mindenütt inkább otthon van emléke, mint Szegeden. 1980 óta a legfontosabb írások a Vigiliában a kecskeméti Forrásban és a szombathelyi Életünkben jelentek meg róla.

Külön kell szólni a Péter László szerkesztette

Somogyi Könyvtári műhelyről, mely folyamatosan és következetesen ápolja a nagy tudós emlékét, akivel már életben gyümölcsöző munkakapcsolatot alakított ki a szerkesztő, Péter László érdeme a Bálint Sándor-bibliográfia elkészítése (Gyuris György folytatta a munkát). A Somogyi-könyvtári műhely sajnos csak a szűk szakmai közönséghez jut el.

A nyolcvanadik születésnapon, amikor már több mint négy éve nincs közöttünk Bálint Sándor, jelentős állomáshoz ért utóélete. Egyszerre még nem adatott neki a megjósolt szobor, utcát sem neveztek el róla, de szülőháza emléktáblával látták el. Emlékezésedet Sötér István akadémikus mondott, a beszéd szövegét az Élet és Irodalom közölte.

A születésnapjára tisztelgő írásoknál feladatunk van: figyelemfelhívás, összegzés, esetleg egyes részterületek bemutatása és szakirodalmi feldolgozás előtt. Mikor és ki írja meg a Bálint Sándor monográfiát? Az Új Ember cikksorozatát közzétette az évforduló alkalmából — és rápirított Szegedre, közzölve az elhanyagolt sír fényképét.

Unalmasnak tűnhet műveinek állandó felsorolása, már csak azért is, mert legtöbbször a könyvészeti ritkaság. Mint például a Szegedi szótár 1957-ben megjelent két kötete, mely főleg a hiányzó sok szegedi polcáról. Ismert, hogy élete végéig gyűjtötte az anyagot az új kiadáshoz, teszik ezt mások is, egyszerűen talán világot lát a második kiadás. A Karácsony, húsvét, pünkösd című munkájának második kiadása is ritkaságnak számít. Vajon lesz-e életmű sorozata, ahol újra hozzáférhetővé válnának a nagyírú és kiváló alapművek? Biztosan kifizetődő vállalkozás lenne.

A kötelező tiszteletkönyv után rátérnék saját mondanomra, amelyhez nemcsak ürügy Bálint Sándor 80. születésnapja. Néhány gondolatot fűzök a Szeged, a szegediség és a szegediek című gondolatkönyvhöz. Bálint Sándor gimnazista koromban ismertem meg személyesen, kicsivel később műveinél. Akkor még a régi magyar irodalom szerelmeként a Szeged reneszánszkori műveltségé

(1975) című akkor legfrissebben megjelent könyvét olvasva ismerkedtem vele és a város múltjával. Lehetetlen volt nem érezni valamilyen romantikus szeretet-szerelme felé a város iránt művelt olvasva, Ebből az érzésből ma is sok mindent örök, de sok minden egyebet is, ami akaratom ellenére rátelepedett e tisztának induló kapcsolatra.

Közeli barátaitól értesültem arról, hogy akar-hogyan is szeresse Bálint Sándor szülővárosát, az nem szereti vissza őt, így tehát időnként egyoldalú ez a szeretet, talán azért olyan maradandó. Megdöbbentett 1965-ös meghurcoltatásának és megaláztatásának története és meglepett Bálint Sándor hozzáállása: „Arra kéröm az én Uramat Istenömöt, hogy ne tudjam még, ki juttatott ide, hogy ne éljen gyűlölet bennem irántam”. — mondta a bíróságon az utolsó szó jogán (idézi Kilián István, Vigilia 1981. 5.).

A gimnaziumi évek vége felé nekem is rá kellett jönnöm: furcsa ez a város, eddig mintha minden nagy szerelme valamiképp törvényen kívül élt volna benne.

Nemsokkal megismerkedésünk után írta a kis-kamasz, 16 éves gimnazista (félbemaradt) aláírásokat és aianlásokat gyűjtő könyvébe: „Sok szeretettel ajánlom a szegedi múlt ismeretét, a szegedi nép szeretetét, a szegedi világot a további éntését 1976. VI. 3. Bálint Sándor”.

Súlyos teher ez. Lehet-e még szeretni ezt a várost? Lehet-e itt maradni vagy el kell menni annak, aki el akar érn valamit? Mint már hosszú-hosszú évek tapasztalata és nemzedékei mutatják szívesen maradtak volna, de élni jobban járták. Probléma az is, hogy a szegedi egyre inkább csak Szegeden élőt jelent. Aki nem akar minden áron Szegeden maradni, és nem élt eddig is itt, vagy ennél sokkal rosszabb helyen, aligha marad itt — és korántsem biztos, hogy a fővárosba megy. Lehet, hogy a város nem eléggé jól él a lehetőségeivel?

Bálint Sándor szegediségében, tudósi-emberi magatartásában, olvasó-mérce, akihez hasonlítani szeretnénk, de magunkat mérni vele aligha lehet bátorságunk.

ZSOLDOS SÁNDOR

Idegen hadakban

Ha az újkori abszolutizmus koráról, a XVIII. századról összefoglalóan kellene beszélni, akkor a forradalmak írta történelmet ismerők nem sokat tudnának szólni. A Rákóczi szabadságharc bukása után, a Habsburg diktatúra idején mégis íródott lőporfüstös történelem, csak éppen nem magyar földön. A dinasztikus háború korában az eukori kuruc hadvezetés több száz katonája harcolt Európa csatateréin. Keveset tudunk róluk.

Zachar József; Idegen hadakban című könyve ezt a hiányt próbálja pótolni. A Nemzet és emlékezet sorozatban megjelenő monográfia hadtörténeti metodikával élve — kicsit papíros ízű nyelven, de nagyon alaposan föltárva egy meglehetősen ismeretlen területet — mutat be harminc életsorsot. Mielőtt azonban a kiemelkedő katonák pályafutását, érdemeit ismertetné, két értékes dolgozattal nyújt bevezetőt a korszak hadi iatékshálójába.

A Hadügy, hadseregek, háborúk a XVIII. századi Európában című fejezet a korabeli fegyverzet részletes leírásától a hadszervezés módszertanáig minden tudnivalót föl sorol. Ebből a dolgozatról megismerhetjük a német, spanyol, francia, angol és magyar (szabadságharcos) hadsereg rangjait, besorolását, a felszerelést, a taktikai és hadvezetési szokásokat, a kiképzés menetét, valamint a legfontosabb háborúk eseménytörténetét. Következésképpen természetesen nem csupán a fontosabb említett nemzeti hadseregek tevékenységét, hanem egész Európa folyamatos átrendeződését is leírja a szerző egészen a Nagy Francia Forradalomig.

Zachar másik bevezető írása ebben a politikai környezetben helyezi el a magyar hadügy problémáit. Ennek centrumában az 1703—1711 közötti, széles társadalmi alapon vívott függetlenségi háború áll. Az európai diplomáciai viszonyokat is figyelemmel kísérve elsősorban arról szól, hogyan harcoltak tovább, milyen körülmények között kerültek idegen hadakba a magyar katonák.

Az említett harminc életrajz első része a Rákóczi szabadságharc kiemelkedő tisztjeinek sorsát követi nyomon, a második részben pedig ezeknek a fiairól, a következő generációról írt egy-egy rövidbb tanulmányt. A katonák közül csak néhányat

említek itt, a könyv leendő olvasója inkább Zachartól tudjon meg többet. Szerelnek köztük Jávorka Adám, aki kuruc kapitány volt és lengyel őbester (ezredes) lett. Máriaassy Adám, aki Rákóczi alatt ezredskapitánként szolgált, majd orosz generálisként (tábornokként) harcolt. Dávid Zsigmond volt kuruc kapitány, későbbi francia brigadéros (két ezred élén álló tábornok).

Megismerhetjük annak a Kovács Mihálynak az életpályáját, kiról a magyar koronát visszaszolgáltató amerikai küldöttség vezető diplomatája is szólt a Parlamentben. Alighanem akkor egész sokan esodálkozva hallgatták Kovács ezredskapitány „amerikai kapcsolatait”, eváltalán ezt a nevet, hiszen nem nagyon hallhattunk róla. Zachar könyvéből megtudhatjuk ennek a különös pálvának az állomásait. De találkozhattunk még, orosz németalföldi és spanyol szolgálatba állt tiszték történeteivel, sorsával is.

Itt csak egy életsorsot mutatok be bővebben. Bercsényi Lászlót. Ő érte el a legmagasabb rangot. Franciaország marsalliként hunyta le a szemét. Adja az a Bercsényi Miklós volt, aki grófi származása ellenére Rákóczi hadvezéréként tette hallhatatlanná nevét. Az ifjabb Bercsényi Habsburg fogságba került, 1704-ben — ekkor 15 éves — fosolytserével szabadult. Nem nyugodott — addig, míg apjánál kiírta, hogy a fejedelem aitonállója legyen. A szabadságharcban 1708-tól vett részt, egészen fiatalon érdemelte ki a kapitányi rangot. A bukást követően hosszabb bűdosás után került Franciaországba, ahol szervezte és vezette a magyar huszárezredet. Barátja lett a trónját vesztett lengyel királynak, I. Szaniszlónak, kiérdemelte a leakeresztényebb király kegyét, s még azt is elérte, hogy a francia hadseregben — ahol egységes szelvényben kellett szolgálni — a magyar huszár ezverruhát nem cserélték le franciára. Bercsényi élete végén Franciaország legnagyobb katonai vezetésében tevékenykedett, közvetve szolgálva a magyar függetlenség ügyét.

Zachar alapos gyűjtőmunkát igénylő könyvében olyan — Bercsényiéhez hasonló — sorsokkal találkozunk, melyek sokat segítenek a helyes nemzeti önértékelés elérésében. (Magvető, 1984.).

D. I

THEATRE SZÍNHÁZ

Vége az opera...

Magyarországi ősbemutató a Zenés Színházban

Vége az opera is színház! Igen, lehet igazi színházat csinálni operai keretek között — bizonyította egyik legcsodálatosabb zenebe Telemann: A türelmes Szokratész című művének premierje. A termékeny barokk szerző elfeledett művét Oberfrank Géza ásta elő, fordította, tűzte műsorra és vezényelte Szegeden. Tervéhez sikerült megszerezni Carl Heinz Ekhrathot, ezt a rendkívül eredeti rendezőegénységet. Ezzel már kétszen is lenne a biztos siker receptje, a „diagnózis” azonban nem ilyen egyszerű. Telemann műve a színpad szerint vígopera. A „vígsgöt” azonban inkább a szöveg hordozza (Oberfrank fordítása sziporkázóan szellemes). A zene inkább a lírai részekben hatóság; a komikus epizódokat „biztos kéz”, de hasonlíthatatlanul kevesebb invenció jellemzi. A szerepek egy része hálás, szép feladat, a többiekkel azonban semmi érdemleges dolog nem történt, s így kissé unalmas figurák. (Ide tartozik például Nikia és is szereplő. Szokratész is.) Az első felvonás a legjobb, a 2. és a 3. egyre hosszabb és hosszadalmasabb. (A 2. nagyszerű („Hagynak a já-

szereposztás bemutatkozá-sakor már ki is hagytak két duettet. Pedig így a darab egyik legcsodálatosabb zenéjétől fosztják meg a közönséget!) S mégis: nagy és igen-igen megérdemelt siker!

Vége az operát is megrendezik! Carl Heinz Ekhrath (jegyezzék meg ezt a nevet!) gyökeresen újat hozott a magyar zenés színpadra. Egyfelől a (felszenteini iskola szellemében) minden mozgást, játékot „taktusra tervezett”; másfelől állandóan színpadban, látványban gondolkodik. E két elvét határtalan ötletgazdagsággal, könnyedén, de nagyon pontosan érvényesíti. Okosan, aktuálisan, ízlésesen archaizál, s épp ott utal a barokkra, ahol a zenei és a színpadi zsúfoltság a tetőpontjára hág, ahol a mű „leginkább barokk.” Kár szaporítani a szót; merjük kimondani, a rendezés világszínvonalú munka.

Vége az operának is színház! (És milyen csiszoreplő. Szokratész is.) Az első felvonás a legjobb, a 2. és a 3. egyre hosszabb és hosszadalmasabb. (A 2. nagyszerű („Hagynak a já-

tékra figyelni”). Az énekesek egymást múlják felül, a zenekar — főképp a fuvalások és a trombitások — kiváló. Különösen tetszetek a fiatal szerelmek, Vá-mossy Éva, Terebesy Éva, Iván Ildikó és Vajda Júlia akinek gyönyörű, kiegyenlített hangja, finoman átélt alakítása igazi fölfedezés. A komikus szereplők közül Bárdi Sándort, Szabady Józsefet és Réti Csabát kell kiemelni, és persze Gregort, Bajtáy Horváth Agotáról, akit eddig pompás drámai színésznőnek ismertünk, ki-de-rül, milyen nagyszerű komikai vénával rendelkezik.

Két kifogásolható momentum: a balettek discós beütés stílusú, a kórus pedig bántóan pontatlan (karigazgató: Molnár László, aki a 2. szereposztás kar-mestereként igen jól „dol-gozott”).

Vége egy operaelőadás nemcsak az operarajongók „szektájához” szól! Ezt a produkciót bárkinek merem ajánlani: jól fog szórakozni!

MÁROK TAMÁS

Díszdoktoravatás a JATE-n

Október 3-án díszdoktor-avató ünnepi közgyűlésre került sor a József Attila Tudományegyetem központi épületének aulájában. Az egyetem Tanácsa nemzetközileg kiemelkedő tudományos eredményeinek valamint a szegedi tudományegyetemmel több évtizedes fenntartott, hathatós tudományos segítséget jelentő kapcsolatának elismerésé-képpen a bölcsészettudományok honoris causa doktor-árá fogadta dr. Ligeti Lajos nyugalmazott egyetemi tanárt, Kossuth-díjas akadémikust.

Az ünnepi közgyűlésen dr. Kristó Gyula, az egyetem rektora köszöntötte a megjelenteket, közöttük dr. Somos András akadémikust, az MTA alelnökét, dr. Földi Gábor művelődési miniszterhelyettesét, dr. Székely Sándort a városi pártbizottság titkárát és Szabó G. Lászlót, a megyei tanács elnökhelyettesét.

A hagyományoknak megfelelően a bölcsészettudományi kar dékánja, dr. Mikola Tibor ismertette az egyetem díszdoktorává fogadott dr. Ligeti Lajos élet-pályáját, tudományos munkásságát, majd az Egyetemi Tanács nevében dr. Kristó Gyula rektor átadta az idős tudósna a díszdoktori diplomát.

Dr. Ligeti Lajos professzor 1902-ben született. A budapesti egyetemet a neves Eötvös-kollégium tagjaként végezte, ahol klasszika-filológiát és turkológiát tanult. 1925-ben sub auspiciis avatták doktorrá. Ezután három évig a párizsi egyetem ösztöndíjas hallgatója volt. Turkológiai tanulmányait kínai, tibeti és mongol stúdiókkal egészítette ki. 1936-ban az MTA levelező tagjává választották, majd a budapesti egyetem kelet-ázsiai tanszéke-

nek vezetését bízták rá 1947-ben lett az MTA rendes tagja, később alelnöke.

Tíz esztendője vonult nyugdíjba, azóta az MTA tudományos tanácsadójaként tevékenykedik.

Gyakorlatilag ő a megteremtője a magyar mongolisztika, tibetisztika és sinológia tudományának. Munkássága során feltárta a magyarság keleti kapcsolatainak forrásait, történeti szempontú nyelvészeti meg-alapozottságú filológiai kutatómunkát végezve.

„A magyarság keleti kapcsolatai — Egy készülő szin-tézis alapelvei” című program-remad munkája Szegeden jelent meg 1932-ben. Tudományos tevékenységét kutatóhelyek megteremtését és tanítványok sokaságának útirányítását eredményezte. Szorgalmazta az altajisztika oktatásának bevezetését, amely a vidéki egyetemek közül elsőként Szegeden indult meg.